

**ILG'OR XORIJIY TAJRIBALAR ASOSIDA KASB-TA'LIM TIZIMI
(DUAL SYSTEM) VA KASBIY YO'NALTIRISH AMALIYOTLARI**

Buxoro davlat Pedagogika instituti

70111301 Texnologik ta'lim

yo'nalishi 1-bosqich magistri.

Xayrillayeva Nozima Boboqulovna

Annotatsiya: *Ushbu maqolada ilg'or xorijiy mamlakatlar tajribasi asosida kasb-ta'lim tizimini rivojlantirish masalalari, xususan dual tizimning afzalliklari, tashkiliy mexanizmlari hamda O'zbekiston ta'lim tizimiga tatbiq etish imkoniyatlari tahlil etilgan. Shuningdek, kasbiy yo'naltirish amaliyotlarining nazariy va amaliy asoslari, ularning mehnat bozoridagi ehtiyojlar bilan uzviy bog'liqligi ilmiy asosda yoritilgan.*

Аннотация *В данной статье рассматриваются вопросы развития системы профессионального образования на основе передового зарубежного опыта, в частности преимущества и организационные механизмы дуальной системы, а также возможности её внедрения в систему образования Узбекистана. Кроме того, научно обоснованы теоретические и практические основы профессиональной ориентации, а также их тесная взаимосвязь с потребностями рынка труда.*

This article examines the development of the vocational education system based on advanced international experience, focusing on the advantages and organizational mechanisms of the dual system, as well as the possibilities of its implementation in Uzbekistan's education system. The paper also scientifically analyzes the theoretical and practical foundations of career guidance and its close interrelation with the needs of the labor market.

Kalit so'zlar: *dual tizim, kasb-ta'lim, amaliy ko'nikma, kasbiy yo'naltirish, innovatsion ta'lim, ishlab chiqarish integratsiyasi.*

Kirish

XXI asrda raqamli iqtisodiyot, texnologik yangilanish va mehnat bozorining keskin o'zgarishi sharoitida malakali mutaxassislar tayyorlash masalasi davlat siyosatining ustuvor yo'nalishiga aylandi. Kasb-ta'lim tizimi, xususan, **dual ta'lim modeli** bugungi kunda ta'lim bilan ishlab chiqarish o'rtasidagi uzviy aloqani mustahkamlashning eng samarali shakllaridan biri sifatida e'tirof etilmoqda.

Dual tizim — bu o'quv jarayonini o'quv muassasasi va ishlab chiqarish korxonasi o'rtasida taqsimlashga asoslangan ta'lim modeli bo'lib, u o'quvchilarning nazariy bilimlarini amaliyot bilan uyg'unlashtirishga xizmat qiladi. Mazkur tizim Germaniya, Shveysariya, Avstriya kabi mamlakatlarda yuksak samaradorlikni namoyon etgan.

Dual ta'lim tizimining nazariy asoslari Dual tizimning asosiy g'oyasi — ta'lim jarayonini mehnat bozorining real ehtiyojlari bilan uyg'unlashtirishdir. Bu tizimda:

- o'quvchilar o'quv yurtida **nazariy bilim** oladilar;
- korxona yoki tashkilotda esa **amaliy ko'nikmalarni** shakllantiradilar.

Dual tizimning metodologik asosi **kompetensiyaga yo'naltirilgan yondashuv** bo'lib, bunda o'quvchi shunchaki bilim egasi emas, balki o'z kasbini puxta bajaruvchi mutaxassis sifatida shakllanadi. Bu tizimda ta'lim sifati natijaviylik, amaliyotga yo'naltirilganlik va mehnat unumdorligini oshirish bilan baholanadi.

Xorijiy mamlakatlar tajribasi

Germaniya modeli

Germaniyada dual tizim 50 yildan ortiq tarixga ega bo'lib, mamlakatning iqtisodiy barqarorligiga asosiy omil sifatida qaraladi. Har bir o'quvchi haftaning 3 kunini korxonada, 2 kunini "Berufsschule" (kasb maktabi)da o'tkazadi. Kasbiy standartlar "Ish beruvchilar ittifoqi", "Kasaba uyushmalari" va "Ta'lim vazirligi" o'rtasida hamkorlikda ishlab chiqiladi. Natijada o'quvchi bitiruvdan so'ng darhol ish joyiga ega bo'ladi.

Shveysariya tajribasi

Shveysariya ta'lim tizimida dual yondashuv 70 foizdan ortiq o'quvchilarni qamrab olgan. Ta'lim jarayonining 3/4 qismi ishlab chiqarish amaliyotiga yo'naltirilgan bo'lib, korxonalar o'quvchilar uchun stipendiya to'laydi va ularni o'z ichki tizimlariga moslashtiradi.

Janubiy Koreya va Yaponiya tajribasi

Mazkur mamlakatlarda dual tizim "School-to-Work" modeli asosida ishlaydi. O'quvchilar o'qish davrida ishlab chiqarishdagi haqiqiy loyihalarda ishtirok etadilar. Bu yondashuv ularning mehnatga tayyorlik darajasini oshiradi, korxonalar esa o'ziga mos kadrlarni tanlab oladi.

Kasbiy yo'naltirish amaliyotlari

Kasbiy yo'naltirish — bu shaxsning qobiliyatlari, qiziqishlari va mehnat bozorining ehtiyojlarini uyg'unlashtirish jarayonidir. Xorijiy amaliyotda kasbiy yo'naltirish quyidagi bosqichlarda amalga oshiriladi:

1. **Kasbiy diagnostika** – o'quvchining qobiliyat va moyilligini aniqlash;
2. **Kasbiy maslahat** – mutaxassislar tomonidan kasb tanlash bo'yicha tavsiyalar berish;
3. **Kasbiy adaptatsiya** – o'quvchini tanlangan kasbga moslashishga tayyorlash.

Masalan, Finlyandiyada kasb tanlash darslari 7-sinfdan boshlab o'tiladi. O'quvchilar psixologik testlar, mehnat yarmarkalari va amaliyot dasturlari orqali o'z yo'nalishlarini aniqlaydilar.

O‘zbekiston uchun tatbiq etish istiqbollari

O‘zbekiston Respublikasida kasb-ta’lim tizimi so‘nggi yillarda bosqichma-bosqich modernizatsiya qilinmoqda. Xususan, “Kasb-hunar maktablari to‘g‘risida”gi qarorlar asosida dual tizim elementlari joriy etilmoqda. Ammo xorijiy tajribalardan to‘liq foydalanish uchun quyidagi shartlar zarur:

- Ishlab chiqarish korxonalari va ta’lim muassasalari o‘rtasida **uzluksiz hamkorlik mexanizmini** yaratish;
- Kasbiy standartlarni **mehnat bozori talablari** asosida yangilab borish;
- Ta’lim muassasalarida **innovatsion o‘quv laboratoriyalari** tashkil etish;
- Kasbiy yo‘naltirishni **maktab bosqichidan** joriy etish.

Bu jarayon natijasida ta’lim tizimi bozor ehtiyojlariga moslashadi, bitiruvchilar esa mehnat faoliyatiga tayyor holda kirishadilar

Ilmiy tahlil natijalari

Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, dual tizimda tahsil olgan o‘quvchilarning ishga joylashish ko‘rsatkichi 85–90 foizni tashkil etadi. An’anaviy tizimda esa bu ko‘rsatkich o‘rtacha 60 foizdan oshmaydi.

Kasbiy yoʻnaltirish dasturlarini erta bosqichda joriy etish yoshlarning notoʻgʻri kasb tanlash ehtimolini 30–40 foizga kamaytiradi.

Prezident qaroriga koʻra, 2030-yilgacha Oʻzbekistonda kasbiy taʼlim tizimi tubdan yangilanadi — dual taʼlim ulushi toʻrt baravar oshiriladi, oʻquvchilarga stipendiya beriladi, 9-sinf bitiruvchilarining yarmi texnikumlarda tahsil oladi, har yili 5-may “Kasb va mehnat kuni” sifatida nishonlanadi.

2025-yil 23-oktabr kuni prezidentning kasbiy taʼlim tizimida islohotlarni amalga oshirish chora-tadbirlari toʻgʻrisidagi [qarori](#) qabul qilindi.

Maqsadli koʻrsatkichlar

Hujjatga koʻra, kasbiy taʼlim tizimini 2030-yilga qadar isloh qilishning asosiy maqsadli koʻrsatkichlari belgilandi. Jumladan, xalqaro va qoʻshma taʼlim dasturlari joriy etilgan texnikumlar sonini kamida 250 taga yetkazish rejalashtirilmoqda.

9-sinf bitiruvchilarining kasbiy taʼlim bilan qamrovini amaldagi 29 foizdan 50 foizga yetkazish, xorijda malaka oshirish va stajirovka oʻtash dasturlarida ishtirok etgan pedagoglar sonini 100 nafardan 2500 nafarga yetkazish ham koʻzda tutilgan.

Bundan tashqari, maktabning 10-sinf oʻquvchilariga oʻqishini texnikumlarga koʻchirishga ruxsat beriladi.

Kasbiy taʼlim tizimida dual taʼlim ulushini amaldagi 9 foizdan 40 foizga yetkazish, kasbiy sertifikatga ega ishlab chiqarish taʼlimi ustalari ulushini 30 foizgacha oshirish maqsad qilingan.

Yoshlarni kasbga yoʻnaltirish

2026/2027 oʻquv yilidan boshlab yoshlarni kasb-hunarga yoʻnaltirish tartibi joriy etiladi. Unga koʻra, “Atrofimizdagi kasblar” dasturi asosida maktabgacha taʼlim tashkilotlarida 5 yoshdan boshlab bolalarda oʻyinlar orqali turli kasblar haqida ilk tasavvurlar shakllantiriladi.

“Kasblar alifbosi” dasturi asosida umumiy oʻrta taʼlim tashkilotlarining 1–4-sinf oʻquvchilariga turli kasblar ahamiyati haqida tushunchalar beriladi va ularning dastlabki kasbiy qiziqishlari rivojlantiriladi.

“Kasblar olami” dasturi asosida 5–6-sinf o‘quvchilarining kasbiy faoliyat va mehnat sohalariga qiziqishlari rivojlantiriladi va kelajakdagi kasbiy tanlovga tayyorgarlikning asosi yaratiladi.

“Mening kelajakdagi kasbim” dasturi asosida maktab maslahatchilari tomonidan 7–9-sinf o‘quvchilarining kasbiy qiziqishlari, qobiliyatlari va iqtidorlari aniqlanib, ularni akademik ta’lim yoki kasb-hunarga yo‘naltirish ishlari tashkil etiladi.

Ilg‘or tajriba va xalqaro standartlar

Kasbiy ta’limni rivojlantirish instituti faoliyati kasbiy ta’lim tizimi rivojlangan davlatlarning ilg‘or tajribasi asosida transformatsiya qilinadi.

Bunda barcha kasbiy ta’lim dasturlari bosqichma-bosqich xalqaro standartlar asosida yangidan ishlab chiqiladi.

Ta’lim kontentlari (o‘quv qo‘llanmalar, raqamli ta’lim resurslari, didaktik materiallar) yangilangan dasturlar asosida yaratiladi.

Institutda direktorning ta’lim mazmunini ta’minlash bo‘yicha maslahatchisi lavozimi joriy etiladi va unga xorijiy mutaxassis jalb etiladi.

Dual ta’limni rivojlantirish

2026/2027 o‘quv yilidan boshlab **dual ta’lim shaklida tahsil olayotan o‘quvchilarga maxsus platforma orqali stipendiya to‘lash yo‘lga qo‘yiladi.** Bunda:

- har oylik stipendiya bazaviy hisoblash miqdorining bir baravari (412 ming so‘m) miqdorida to‘lanadi;
- stipendiya texnikumlarga dual ta’lim shaklida tahsil olayotan o‘quvchilarning soniga nisbatan Kasbiy ta’lim agentligi tomonidan ajratiladi.

Ish beruvchi tomonidan o‘quvchining kasbiy ko‘nikmalarni o‘zlashtirishi va intizomi qoniqarsiz baholangan taqdirda, stipendiyani to‘lash to‘xtatiladi.

Bunda dual ta’lim shaklida tahsil olayotgan o‘quvchilarga stipendiya to‘lash bilan bog‘liq xarajatlar o‘quvchilarning amaliyot o‘tash xarajatlari uchun ajratilgan mablag‘lar hisobidan qoplanadi.

O'quvchining dual ta'lim shaklida tahsil olgan davri uning umumiy mehnat stajini hisoblashda inobatta olinadi.

Texnikumlar faoliyati

2030-yilga qadar **texnikumlar faoliyatini tugatish, ularga tegishli yer uchastkalari, bino va inshootlar hamda boshqa ko'chmas mulk obyektlarini xususiylashtirishga moratoriy** joriy etiladi.

Davlat organlariga texnikumlarning faoliyatiga asossiz aralashish va ularni ta'lim jarayoni bilan bog'liq bo'lmagan tadbirlarga jalb qilish taqiqlanadi.

Xulosa

Dual tizim nafaqat ta'lim sifatini, balki iqtisodiy barqarorlikni ham ta'minlaydigan muhim mexanizmdir. Xorijiy tajribani O'zbekiston sharoitiga moslashtirish, ishlab chiqarish bilan ta'lim integratsiyasini kuchaytirish va kasbiy yo'naltirish jarayonini tizimli tashkil etish orqali milliy kadrlar tayyorlash sifatini yangi bosqichga ko'tarish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Bundesinstitut für Berufsbildung (BIBB). *Dual Education System in Germany*, Bonn, 2023.
2. OECD. *Skills Outlook: Learning for Life*, Paris, 2021.
3. Shveysariya Ta'lim, Tadqiqot va Innovatsiyalar Departamenti. *Vocational and Professional Education and Training (VPET) in Switzerland*, Bern, 2022.
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-4359-son qarori, 2019 yil 11 iyun.
5. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2025-yil 23-oktabr kuni prezidentning kasbiy ta'lim tizimida islohotlarni amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risidagi [qarori](#)
6. Karimova, N. (2023). *Kasb-ta'limda innovatsion yondashuvlar va dual tizim imkoniyatlari*, Toshkent: TDPU nashriyoti.